

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”

**Ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo‘yicha prorektor**

I.Bekpulatov

28 10 2025 y.

**10.00.10 – MATNSHUNOSLIK VA ADABIY MANBASHUNOSLIK
IXTISOSLIGI BO‘YICHA KIRISH IMTIHONI DASTURI**

Tuzuvchilar:

f.f.d., dots. Sh.Nuriddinov

f.f.f.d., dots. Z.Namozova

**Dastur Qarshi davlat universiteti Kengashning 2025 yil 30 10 dagi
majlisida tasdiqlangan (bayonnoma № 2)**

Qarshi 2025 y.

**10.00.10 – “Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik” ixtisosligi bo‘yicha
kirish imtihoni
D A S T U R I**

KIRISH

Kirish imtihoni tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlik darajasini aniqlash, sohadagi Dolzarb muammolarni tahlil qilish, ularni tadqiq qilishning zamonaviy usullarini tanlash, umuman, ilmiy-tadqiqot ishini samarali tashkil qilish tajribalarini aniqlash imkoniyatini beradi.

10.00.10 – “Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik” ixtisosligi bo‘yicha kirish imtihoni tadqiqotchilarni ilmiy-tadqiqotga tayyorlik darajasini attestatsiya qilishning an‘anaviy shakllaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, amaliy tadqiqotlarning doimiy ravishda evolyutsiyalashib borayotgan muhitida tadqiqotchilarning ilmiy-tadqiqot ishlarini yuqori sifat darajasida bo‘lishini ta‘minlash adabiyotshunoslik ta‘limining ko‘p bosqichli rivojlanishida alohida ahamiyat kasb etadi.

• Mazkur imtihon dasturi 10.00.10 – “Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik” ixtisosligi pasportiga mos keladi.

Dastur quyidagi kurslarga asoslanib tuzildi:

- Matnshunoslik tarixi;
- Adabiy manbashunoslik;

Asosiy qism

Qo‘lyozma matnni o‘rganishning nazariy asoslari

Matnshunoslik fanining maqsadi, predmeti va vazifalari. Adabiy manbashunoslik va uning asoslari. Mazkur fanning ilmiy muammolari. Milliy matnshunoslik va adabiy manbashunoslikning namoyandalari. Ilmiy va adabiy manbashunoslikning D.S.Lixachev, B.V.Tomashevskiy, P.Shamsiyev, H.Sulaymon kabi yetuk mutaxassislari tadqiqotlarida matnshunoslik nazariyasi masalalarining yoritilishi.

Adabiy manbashunoslik va matnshunoslikning fanlar tizimidagi o‘rni

Manbashunoslik va uning mazmuni. Filologik fanlar kontekstida matnshunoslik va adabiy manbashunoslikka munosabat. Manbashunoslik, matnshunoslik, adabiyotshunoslik va tilshunoslikning o‘zaro mutanosibligi, ularning farqli va spetsifik jihatlari.

Ilmiy-tanqidiy matn tushunchasi

Ilmiy-tanqidiy matn tushunchasi, maqsadi va uning tarkibiy tuzilishi. Matnshunoslikda “ilmiy apparat” tushunchasi va kategoriyalari. Ilmiy tanqidiy matnni tuzish prinsiplari. Matn asliyati va ilmiy tanqidiy matn munosabati.

Tafsir ilmi va germeneytika

Matn sharhi turlari. Sharq adabiy merosida tafsir ilmi uning xususiyalari. G‘arb adabiy ta‘limotidai germeneytik talqin tushunchasi va ilmiy qarashlar. Hoshiya, glossariy, interpretatsiya va ularniig matn mukammalligini

ta'minlashdagi o'rni. Tafsir va germeneytik tiliinning uyg'unligi.

Ko'p nusxali qo'lyozma ustida ishlash

Bir necha nusxali qo'lyozmalarni qiyoslash metodlari. Tayanch nusxani aniqlash. Matnni muqoyasa etishning ilmiy usullari. Ko'p nusxali qo'lyozma asarlarning tiklanishi va uning prinsiplari.

Yagona nusxadagi matn tarixini o'rganish

Matn tarixi mazmuni. Bir nusxali qo'lyozmalarni manbashunoslik va matnshunoslik nuqtai nazaridan o'rganish tajribalari. Individual va umumiy yondashuv uslubi. Yagona nusxali qo'lyozmalarning ilmiy-tanqidiy nashrlarini tayyorlash prinsiplari.

Matnshunoslikda "ilmiy tavsif" tushunchasi

Ilmiy tafsif tuzilishi va tarkibi. Ilmiy tafsif turlari. Qadimiy manbalar uchun tuzilgan kataloglarning ahamiyati. Ilmiy tafsifning matnshunoslik va adabiy manbashunoslik rivojidadagi o'rni. Ilmiy tafsif prinsiplari.

Tabdil muammolari

Tabdil va uning mazmuni. Tabdilda asliyat yozuvi va matnning ahamiyati. Tabdilda shartlilik prinsipi. Matnni bir yozuvdan boshqasiga o'girishda malaka va mahorat masalasi. Mustaqillik davrida adabiy asarlarning tabdil qilinishi xususiyatlari.

Tarjima asarlar matnini o'rganish

Tarjima asarlarning o'ziga xos xususiyatlari. Tarjima va asliyatni qiyoslash usullari. Tarjima matnini o'rganishda zamon va makon kategoriyasi. Tarjima asarlarda glossariy va interpretatsiya. Asliyat va tarjima nusxalaridan tarjima qilish xususiyatlari.

Matniy tafovutlarni o'rganishning nazariy asoslari

Matnda muallif tahriri (Navoiy, Bobur, Ogahiy, Furqat merosimisolidida). Bir asarning turlicha variantlari. Kotiblar bilan bog'liq tahrir. Uslub bilan bog'liq tahrir. G'oyaviy tahrir. (Furqat, Zavqiy, Hamza she'riyati misolida). Nazariy xulosalar.

Arab va eski o'zbek yozuvi

Manbashunoslik va matnshunoslik ilmida yozuv malakasining ahamiyati. Arab yozuvi tarixi. Eski o'zbek yozuvining farqli jihatlari. Eski o'zbek yozuvidagi manbalar. Arab va eski o'zbek yozuvidagi adabiy asarlar matnini tabdil qilish xususiyatlari.

Qadimgi turkiy adabiy manbalar

Mahmud Koshg'ariy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yugnakiy kabilarning asarlari adabiy manba sifatida. Ahmad Yassaviy "Hikmatlar"i. "Turkiy tafsir" va uning adabiy manbashunoslikdagi ahamiyati. Qul Alining "Yusuf va Zulayho" dostoni matni qadimgi turkiy adabiy manba sifatida.

Navoiy adabiy merosining matnshunoslik nuqtai nazaridan o'rganilishi

Navoiy asarlari matni va adabiy manbashunoslik masalasi. Navoiy adabiy merosining ilmiy-tanqidiy matnlari va ularni tuzishdagi prinsiplar. Porso Shamsiyev va Izzat Sultonning Navoiy asarlari matnini o'rganish yo'lidagi ilmiy izlanishlari. Mustaqillik davri navoiyshunosligida matnshunoslik masalalari.

Qo'lyozma asarlarning tuzilishi

Qo'lyozma asarining tuzilish xususiyatlari. Basmala, hamd, na't va xulosa. Nasriy va nazmiy matnlarning qo'lyozmadagi o'ziga xos xususiyatlari. Poygir va kolofon. Qadimgi qo'lyozmalarda bezak va tuzilishning o'zgaruvchanligi. Hoshiya va uning mazmuni.

XX asr o'zbek matnshunosligi

XX asr o'zbek matnshunosligining o'ziga xos xususiyatlari, namoyandalari, tadqiqot usullari. O'zbek va rus matnshunosligi hamkorligi. Alisher Navoiy asarlarining matniy tadqiqi. O'zbek mumtoz adabiyotlari matnshunosligining taraqqiyoti. XX asr o'zbek matnshunosligining ilmiy tajribalari va hozirgi zamon.

Tazkiranavislik tarixi

Tazkiraning adabiyotshunoslikdagi o'rni. Tazkiraning tuzilishi va xususiyatlari. XIX asr tazkiralari. Xorazmiyning "Tazkirat ul-avliyo" asari Fazliy va uning "Majmuai shoiron" tazkirasi. Komil Xorazmiyning tazkiranavislikdagi o'rni.

Bayozlar adabiy manba sifatida

O'zbek matnshunosligi va adabiy manbashunosligida bayozning o'ziga xos xususiyatlari. Bayozda mualliflar tasnifi. Bayoz tartib berish an'anasining zamonaviy ko'rinishi. Bayozlarning keyingi asrlarda tazkiralarning o'rnida tashkil etilganligi va ularning Qo'qon, Buxoro va Xorazm adabiy muhirlari rivojidadagi o'rni.

Devon – adabiy manba

O'zbek matnshunosligi va adabiy manbashunosligida devon va uning tuzilishi tamoyillari. Devon sohibi bo'lgan shoirlar. Debocha va uning shoir biografiyasini o'rganishdagi o'rni. Devonlarning arab alifbosi tarkibida tuzilish xususiyatlari. Devonlarda kiritilgan she'rlarning janr xususiyatlari.

Milliy uyg'onish davri manbashunosligi

O'zbek adabiy manbashunosligi taraqqiyot bosqichlari. Milliy uyg'onish davri manbashunosligi va uning o'ziga xos xususiyatlari. Fitratning manbashunoslik faoliyati. Eski o'zbek yozuvining isloh qilinishi jarayoni. Jadid milliy matbuoti - adabiy manba sifatida. XX asrda arxivshunoslikning tarkib topishi va adabiy merosni o'rganishda arxiv materiallarining o'rni.

Nashr turlari

Adabiy asarlarning nashr turlari. Qo'lyozma. Toshbosma. Faksimile. Bosma nashr. Ilmiy va ommabop nashrlarning xos xususiyatlari. Ilmiy-tanqidiy matn

nashri. Ommabop va bayon qilingan nashr turlari. O'zbek mumtoz manbalarini nashr etish xususiyatlari.

KIRISH IMTIHONI MUNDARIJASI VA MAZMUNI

Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik.

1. Matnshunoslik fanining predmeti va uning asosiy vazifalari.
2. Matnshunoslik faoliyatida lug'at ilmi.
3. Nashr turlari
4. Manbashunoslik, matnshunoslik, adabiyotshunoslik va tilshunoslikning o'zaro munosabati, ularning farqli va spesifik jihatlari.
5. Matnshunoslik tarixi.
6. Matnshunoslikda "ilmiy tavsif" tushunchasi.
7. Matnda muallif tahriri.
8. Matnshunoslikning rivojlanish yo'nalishlari.
9. Temuriylar davri matnshunosligi.
10. Matnshunoslikda matn tarixi masalasi.
11. Gloss atamasi haqida ma'lumot.
12. Nazariy matnshunoslikning faoliyat sohasi. Amaliy matnshunoslik rivojlanish yo'nalishlari.
13. Matn tarixini o'zaro bog'langan, bir butun (kompleks) holda o'rganish
14. Hirot xattotlik maktabi
15. Porso Shamsiyev va Hamid Sulaymonning matnshunoslikka oid tadqiqotlari.
16. Mustaqillik davri matnshunosligi.
17. Shuhrat Sirojiddinovning matnshunoslik faoliyati.
18. Matn tarixi.
19. Matn ustida ishlashning umumiy va xususiy prinsiplari..
20. Alisher Navoiy asarlari matnshunosligi.
21. Qo'lyozma va toshbosma manbalarga xos xususiyat.
22. Matnshunoslikda prinsip muammosi.
23. Matn tuzish jarayonidagi tuzatishlar.
24. Matnshunoslik tahlili.
25. Qo'lyozma kitob haqida tushuncha.
26. Asarning yozilish sanasi, makon va sabablarini aniqlash.
27. Qo'lyozma manbalar xususiyatlari.
28. Matn turlari va variantlari.
29. G'ulom Karimov matnshunosligi.
30. Navoiy asarlarining mustaqillik yillarida amalga oshirilgan nashrlari.
31. Ilmiy-tanqidiy matn tushunchasi.
32. Matnshunoslikda kotibning mavqei. Kitobat san'ati, kitobning tuzilishi
33. Yagona va ko'p nusxali matnlarni tadqiq etish

34. Ommabop nashr turlari. Ularga qo'yiladigan talablar. Ommabop nashrlarda izoh va sharhlarning o'rni..
35. Matn va talqin muammosi
36. XI—XIV asr matnshunosligining xususiyatlari
37. Bobur matnshunosligi: yutuqlar va kamchiliklar.
38. Bosma nashrlarning paydo bo'lishi.
39. Matnlarni nashrga tayyorlash va nashr turlari. O'lkamizda bosmaxonalarning yuzaga kelishi va matnshunoslik ravnaqi
40. Tayanch va yordamchi manbalar ahamiyati

ADABIYOTLAR

1. Qosimov B. va boshqalar. Milliy uygʻonish davri oʻzbek adabiyoti. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2004.
2. Oʻzbek mumtoz adabiyoti namunalari. Majmua (1–2 jildlar). Tuzuvchi, izoh va sharhlar muallifi N.Rahmonov. – Toshkent: Fan, 2005, 2007.
3. Orzibekov R. Oʻzbek adabiyoti tarixi (XVII-XIX (I yarmi) asrlar. – Toshkent: Adabiyot jamgʻarmasi nashriyoti, 2006.
4. Yusupova D. Oʻzbek mumtoz va milliy uygʻonish davri adabiyoti (Alisher Navoiy davri). – Toshkent: Tamaddun, 2016.
5. Rahmonov N. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. Oʻquv qoʻllanma. – Toshkent: Sano standart, 2018.
6. Adizova I. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. Oʻquv qoʻllanma. – Toshkent, 2018.
7. Shodmonov N. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. Oʻquv qoʻllanma. (1-qism). – Toshkent: Tafakkur, 2020.
8. Shodmonov N. Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi. Oʻquv qoʻllanma. (2-qism). – Qarshi: Nasaf, 2022.
9. Tojiboyev R. XX asr boshlari oʻzbek adabiy tanqidi tarixidan. Filologiya fanlari nozodi...diss. – Toshkent: 1993.
10. Karimov N., Mamajonov C., Nazarov B. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: 1999.
11. Rasulov A. Tanqid, tahlil, baholash. – Toshkent: Fan, 2006.
12. Nazarov B., Rasulov A., Axmedova Sh., Qahramonov Q. Oʻzbek adabiy tanqidi tarixi. – Toshkent: “Tafakkur qanoti”, 2011.
13. Oʻzbek adabiy tanqidi. – Toshkent: “Turon iqbol”, 2011.
14. Nazarov V. va boshqalar. Oʻzbek adabiy tanqidchiligi tarixi. – Toshkent: Choʻlpon NMIU, 2012.
15. Valixojayev B. Oʻzbek adabiyotshunosligi tarixi. – Toshkent: “Oʻzbekiston”, 1993.
16. Хализев В.Е. Теория литературы. Учебник. – М.: Высшая школа, 1999.
17. Boboev T. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: Oʻzbekiston, 2000.
18. Sultonov I. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: “Oʻqituvchi”, 2005.
19. Boltaboev H., Mahmudov M. Adabiy-estetik tafakkur tarixi. 1-2 jild. – Toshkent: “Mumtoz soʻz”, 2013, 2016.
20. Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
21. Ulugʻov A. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi NMIU. 2018.
22. Abdurauf Fitrat. Adabiyot qoidalari. – Toshkent: “Oʻqituvchi”, 1994.
23. Karimov N., Mamajonov S., Nazarov B. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: 1999.
24. Karimov N. XIX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: Oʻqituvchi, 1999.
25. Mirvaliyev S. Oʻzbek adiblari. – Toshkent: Yozuvchi, 2000.
26. Mirzayev S. XIX asr oʻzbek adabiyoti. – Toshkent: Oʻquv qoʻllanma. Yangi asr avlodi, 2005.
27. Normatov U. Yangi oʻzbek adabiyoti. Oʻquv qoʻllanma. – Toshkent: Universitet, 2007.